

Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University, Ukraine.

Circle of scientific interests: training of future teachers of technologies.

KUTSENKO Tetiyana Volodimirivna – Chair of Theory and Methods of Technological Training, Professional Labour and Life Safety, Senior lecturer Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State

Pedagogical University, Ukraine.

Circle of scientific interests: training of future teachers of technologies.

Дата надходження рукопису 06. 09. 2018 р.

Рецензент – д. п. н., професор В. В. Радул

УДК: 372 (07)

БОРОВА Валентина Євгенівна – кандидат педагогічних наук, доцент доцент кафедри початкової та дошкільної освіти, ПВНЗ Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука e-mail: boyar2003@ukr.net

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У ДІЯЛЬНІСНОМУ ПІДХОДІ ДО КОРИГУВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського є однією із найяскравіших і затребуваних наукових гуманітарних надбань минулого століття. Свідченням міжкультурної вагомості поглядів педагога є широке впровадження його ідей у педагогічну практику багатьох країн світу, зокрема, однієї з найчисельніших за кількістю населення – Китаю. Життєва цінність висновків В. Сухомлинського в тому, що вони перевірені вченим в особистій педагогічній практиці та пройшли перевірку часом.

Реформування системи освіти в Україні спрямоване на те, щоб дати можливість кожній дитині розкрити і розвинути свій творчий потенціал, що неможливе без достатнього оволодіння рідною мовою та мовленням. Оскільки вони є «найважливішим засобом впливу на дитину, облагородження її почуттів, душі, думок, переживань» [9, с. 278]. Тому актуальною є проблема своєчасного педагогічного коригування звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку. Звукова культура мовлення – полікомпонентний утвір, який охоплює фонетичну правильність мовлення (сприймання та розрізнення фонем на слух, артикуляцію звуків, звуковимову); загальні мовленнєві навички (дихання, дикцію, темп і ритм мовлення, силу голосу, наголос) та орфоепічну правильність мовлення (відповідність унормованій літературній вимові). Варто зазначити, що термін «педагогічне коригування» необхідно диференціювати від поняття «корекція» вад мовлення, яке використовується в дефектології, корекційній педагогіці. Педагогічне коригування – цілеспрямований вплив педагога на мовлення дітей з метою

виправлення помилок, що зумовлені порушенням артикуляції звуків, звуковимови, мовленнєвого дихання, фонематичного слуху, орфоепічних норм вимови, сили голосу, темпу мовлення та засобів інтонаційної виразності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У дошкільній лінгводидактиці окремі аспекти проблеми виховання та коригування звукової культури мовлення досліджували вчені-лінгводидакти, психологи, лінгвісти, психолінгвістами. Формування фонематичного сприймання, яке надзвичайно важливе для оволодіння правильним мовленням, вивчали Н. Дурова, Л. Журова, Т. Філічова та ін. Особливості розвитку уявлень дітей дошкільного віку щодо звукової природи мовлення досліджували М. Алексеева, А. Богуш, Е. Тревета, ін. Рівень усвідомлення дітьми старшого дошкільного віку звукової будови мовлення виявляли Д. Ельконін, Л. Журова, Ф. Сохін, Л.Ткачова, Г. Тумакова та ін. Науковці А. Арушанова, А. Богуш, К. Крутій, Н. Савінова та ін. стверджували, що значна частина дітей старшого дошкільного віку мають недоліки звукової культури мовлення. Однак, проблема педагогічного коригування звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку системно не вивчалася, але є надзвичайно актуальною, оскільки правильна звуковимова (компонент звукової культури мовлення) забезпечує можливість повноцінного спілкування дитини з співрозмовниками. Висновки психолого-педагогічних досліджень про визначальний вплив діяльності на становлення особистості стимулює використання діяльнісного підходу в удосконаленні мовлення, адже у активній мовленнєвій діяльності дитина дошкільного віку матиме можливість вправлятися у правильній звуковимові та мовленні. Творче

використання педагогічних ідей В. Сухомлинського дозволить ефективніше реалізувати окреслений підхід у коригуванні недоліків мовлення.

Метою статті є висвітлення теоретико-методичних засад реалізації педагогічних ідей В. Сухомлинського у діяльнісному підході до коригування звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність діяльнісного підходу в освітньому процесі можна аргументувати твердженням С. Рубінштейна про те, що «суб'єкт у своїх діях, мовленнєвих актах творчої самодіяльності не лише визначається і виявляється, але і твориться» [8, с. 106]. Значимим є положення українського психолога Г. Костюка про взаємозв'язок між діяльністю та психічними властивостями особистості. Її надбання, що отримані в процесі діяльності, «включаються у структуру її подальшої діяльності, зазнають змін, диференціюються, інтегруються і стають компонентами більш складного цілого, яким є структура особистості, тобто стійка і водночас динамічна система психічних властивостей» [1, с. 81]. Важливо з'ясувати зміст поняття «діяльнісний підхід». Він «передбачає насамперед організацію діяльності, її характеристику (специфіку розуміння, умови), побудову логічної структури діяльності (об'єкт, предмет, форми, засоби, методи, результат діяльності), структуру діяльності (стадії, етапи) та методик чи технологію виконання діяльності» [5, с. 39].

О. Леонт'єв виокремив такі складові діяльності: мотив, мета, завдання, умови, дії, операції, способи діяльності, оцінка досягнутих результатів [2, с. 107]. Однією із найважливіших характеристик діяльності є її предметний характер. Будь-яка діяльність активізується людиною завдяки потребам останньої. Але не потреби визначають той предмет, на який вона спрямована. «Сама по собі потреба, однак, не може визначити конкретну спрямованість діяльності. Потреба отримує свою визначеність тільки в предметі: вона повинна як би знайти себе в ньому» [4, с. 251]. «Оскільки потреба знаходить у предметі свою визначеність («опредмечується» в ньому) даний предмет стає мотивом діяльності, тим, що викликає її» [4, с. 251]. «Діяльності без мотиву не буває» [4, с. 153]. О. Леонт'єв, характеризуючи структуру мовленнєвої діяльності, прийшов до висновку, що вона складається з трьох фаз: спонукально-мотиваційної, орієнтувально-дослідницької та виконавчої.

Для того, щоб результати діяльнісного підходу були найефективнішими він має ґрунтуватися на певних методологічних

принципах. Зокрема, принцип діяльнісного опосередкування, що обумовлює послідовність розумових процесів у свідомості людини; зміст, мету і цінності діяльності, якою займається суб'єкт. Діяльнісний підхід дає особистості можливість зрозуміти та пояснити ті рішення, які вона приймає у конкретній ситуації та обґрунтувати їх у мовленні. Не менш важливими принципами діяльнісного підходу є принцип розвитку та історизму, предметності та активності, інтеріоризації та екстеріоризації (як механізмів засвоєння суспільного та історичного досвіду), єдності побудови зовнішньої та внутрішньої діяльності, системного аналізу психіки, залежності психічного відображення від місця об'єкта, що відображається, у структурі діяльності, принципу визначальної ролі провідної діяльності в розвитку психіки людини (дитини). Оскільки вона є суб'єктом діяльності, то саме в її процесі, під впливом дорослих, активно засвоює матеріальну та духовну культуру. «Рушійні сили розвитку особистості акумулюються в діяльності – у внутрішніх суперечностях між формами все більш свідомої діяльності дитини на досягнутому нею рівні розвитку і новим змістом, яким вона оволодіває» [7, с. 184].

Оволодіваючи змістом людської діяльності, діти оволодівають новими предметними діями, мовленнєвими вміннями і т.п. [14, с. 71–72]. Важливо, щоб на кожному віковому періоді розвитку дитини, педагоги, організовуючи освітній процес, спиралися саме на провідний вид діяльності. Провідна діяльність – це не просто діяльність, якою найчастіше займається людина на певному етапі розвитку, якій вона приділяє найбільше часу. Провідна діяльність – це така діяльність, розвиток якої зумовлює найголовніші зміни в психічних процесах і психічних особливостях особистості дитини на певній стадії її розвитку [3, с. 285–286]. Для дитини дошкільного віку такою діяльністю є гра.

Найпоширенішим недоліком звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку є неправильна вамова звуків, яка не дозволяє дитині оволодіти культурою мовлення. Саме тому педагогічне коригування недоліків звукової культури мовлення у дітей потрібно розпочинати із подолання недоліків звуковимови. Наші дослідження показали, що діти старшого дошкільного віку по-різному ставляться до своїх мовленнєвих недоліків: ~ 35% дітей сумніваються у своїх здібностях навчитися правильно вимовляти звуки, уникають спілкування з однолітками, переконують в тому, що навчатися красиво розмовляти тоді, коли стануть школярами. У педагогічному коригуванні недоліків звуковимови ми дотримуємося принципу

поступового ускладнення завдань із засвоєння умінь та навичок правильної вимови звуків. Цей принцип є підґрунтям таких етапів педагогічного коригування: підготовчий (виконання артикуляційних вправ-ігор із підготовки мовленнєвого апарату до правильної артикуляції звука; розвиток дихання та фонематичного слуху, якщо у дитини є проблеми з станом окреслених компонентів; другий етап – постановка звука, який дитина неправильно вимовляє; третій етап – автоматизація вимови звука у складах, словах, реченнях, чистомовках, віршах, казках; четвертий етап – закріплення правильної звуковимови у розмовному мовленні. Важливо на кожному етапі педагогічного коригування недоліків звуковимови реалізовувати діяльнісний підхід до окресленого процесу, використовуючи провідний вид діяльності для дитини – гру. Особливо відповідальним періодом педагогічного коригування звукової культури мовлення у дітей старшого дошкільного віку є перші два етапи. Складність взаємодії з дитиною полягає в тому, що їй потрібно прикласти чимало зусиль, щоб правильно виконувати завдання вихователя, що незавжди вдається, оскільки, органи мовлення ще не підготовлені до забезпечення правильної артикуляції та вимови звуків. Педагог має вірити в успіх дитини, а головне переконати її в можливості досягнення позитивного результату. У таких випадках варто керуватися порадою В. Сухомлинського: «Дитина щаслива тільки тоді, коли вона вірить. Неслухняність, зухвальство, грубість – усе це виникає в дитячій поведінці саме в ті моменти, коли ламається віра» [12, с. 503]. Схвалення діяльності дитини навіть у тих випадках, коли ще немає видимого позитивного результату, сприятиме формуванню віри у свої досягнення. Позитивну оцінку дитина може отримати не тільки за досягнення позитивного результату, але і за старанність у його досягненні. За переконанням В. Сухомлинського, «... виховання – це утвердження в людині почуття власної гідності. Той, хто оволодів цією майстерністю, – прекрасний педагог. Пам'ятайте, дорогі друзі, що найбільше зло, якого можна завдати людині, – це допустити те, що в неї утвердиться переконання у своїй нікчемності порівняно з іншими людьми. З перших же кроків своєї педагогічної діяльності дбайте про те, щоб вихованець ваш вірив у свої сили» [6, арк. 51].

У процесі коригування звукової культури мовлення не завжди вдається швидко досягти результату, особливо тоді, коли в дитини недоліки вимови декількох звуків. У таких випадках важливо пам'ятати про те, як високо оцінював павлівський мислитель терпимість

педагога: «Це воістину велика мудрість, людська терплячість вихователя: протягом багатьох тижнів бачити, як у дитини нічого не виходить, як маленькі, дуже скромні досягнення даються їй нелегкою працею, і водночас бути переконаним у тому, що у дитини зрештою вийде те, до чого вона прагне. Я б порівняв цю віру, ці надії педагога з вірою і надіями лікаря біля ліжка хворого» [9, с. 511].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Аналіз результатів наших спостережень за діяльністю вихователів закладів дошкільної освіти, дозволили прийти до висновку, що 65% педагогів відчують певні труднощі у розробці індивідуальних програм коригування недоліків вимови звуків у дітей. Вихователі, дотримуючись етапів коригування недоліків звуковимови, що є методично обґрунтованим, намагаються дотримуватись певних закономірностей у інших аспектах окресленої діяльності, а це неафективний підхід. Важливо проаналізувати наступне твердження В. Сухомлинського і творчо реалізувати у співпраці з дітьми: «немає жодної педагогічної закономірності, немає жодної істини, яка б була абсолютно однаково застосована до всіх дітей. Тому що практична педагогіка – це знання й уміння, не тільки доведені до ступеня майстерності, але й підняті до рівня мистецтва. Тому що виховувати людину – це передусім знати її душу, бачити й відчувати її індивідуальний світ» [13, с. 422], «світ думок, почуттів, інтересів, переживань, прагнень, радощів, гіркот, образ, прихильностей, прикростей» [10, арк. 21].

Вихователь дошкільного навчального закладу має творчо підходити до організації мовленнєвої діяльності дітей на кожному із етапів коригування вимови звуків дошкільниками та виховання звукової культури мовлення. Успіху можна досягти тоді, коли враховувати досягнення дитини, її особистісні характеристики, обґрунтовано використовувати наочність, можливості сучасних інформаційних технологій. А головне, за В. Сухомлинським, взаємодія дорослого з дитиною повинна розвиватися на підґрунті «сприйнятливості почуттів» педагога. Перспективу подальших наукових досліджень убачаємо у дослідженні та обґрунтуванні таких засобів коригування звукової культури мовлення дітей дошкільного віку, які б максимально сприяли формуванню у дитини емоційної пам'яті, яку В. Сухомлинський вважав однією із умов успішного розвитку дитини.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Костюк Г. С. Избранные психологические труды / Г. С. Костюк. – М. : Педагогика, 1988. – 304 с.

2. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. – М.: Просвещение, 1975. – 302 с.

3. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения : [в 2-х т.] / А. Н. Леонтьев. – Т. 1. – М. : Педагогика, 1983. – 392 с.

4. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения : [в 2-х т.] / А. Н. Леонтьев. – Т. 2. – М. : Педагогика, 1983. – 384 с.

5. Новиков А. Методология учебной деятельности / А. Новиков. – М.: Эгвес, 2005. – 172 с.

6. Переписка В. А. Сухомлинского с государственными педагогическими институтами и техникумами. – ЦДАВО Украины, ф.5097, оп. 1, спр. 972, 53 ар.

7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: [в 2-х т.] / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 1. – 488 с.

8. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : [в 2-х т.] / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 2. – 328 с.

9. Сухомлинський В. А. Родное слово // Сердце отдаю детям. – К.: Рад. школа, 1986. – С. 277–296

10. Сухомлинський В. А. Письмо болгарському учителю «Воспитывайте разум ребенка» Письмо первое. – ЦДАВО України, ф. 5097, оп. 1, спр.590, арк. 20–48.

11. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: [в 5-х т.] – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 393–628.

12. Сухомлинський В. О. Слово до батьків / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: [в 5-х т.] . – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 499 – 504.

13. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: : [в 5-х т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 2. – С. 417–654.

14. Фельдштейн Д. И. Психология развивающейся личности / Д. И. Фельдштейн. – М. : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. – 512 с.

REFERENCES

1. Kostiuk, G. S. (1988). *Izbrannyye psikhologicheskyye trudy*. [Selected psychological works]. Moscow: Pedagogika.

2. Leontyev, A. N. (1975). *Deyatel'nost, soznaniye, lichnost*. [Activity, consciousness, personality]. Moscow: Prosveshcheniye.

3. Leontyev, A. N. (1983). *Izbrannyye psikhologicheskyye proizvedeniya*. [Selected psychological writings]: [in 2 volumes]. Moscow: Pedagogika.

4. Leontyev, A. N. (1983). *Izbrannyye psikhologicheskyye proizvedeniya*. [Selected psychological writings]: [in 2 volumes]. Moscow: Pedagogika.

5. Novikov, A. (2005). *Metodologiya uchebnoy deyatel'nosti*. [Methodology of teaching activity]. Moscow: Egves.

6. Perepiska, V. A. *Sukhomlinskogo s gosudarstvennymi pedagogicheskimi institutami i tekhnikumami*. [Correspondence of V. A. Sukhomlinsky with state teacher training institutions and technical colleges] – Central State Archive of Higher Authorities of Ukraine, fund 5097, description 1, case 972, page 53.

7. Rubinshtein, S. L. (1989). *Osnovy obshchey psikhologii*. [Principles of general psychology]: [in 2 volumes]. Moscow: Pedagogika.

8. Rubinshtein, S. L. (1989). *Osnovy obshchey psikhologii*. [Principles of general psychology]: [in 2 volumes]. Moscow: Pedagogika.

9. Sukhomlinsky, V. A. (1986). *Rodnoye slovo // Serdce otdayu detyam*. [Native language // I give my heart to children]. Kyiv.

10. Sukhomlinsky, V. *Pismo bolgarskomu uchiteliu «Vospityvayte razum rebenka» Pismo pervoe*. [Letter to the Bulgarian teacher «Educate the child's mind». First letter.] – Central State Archive of Higher Authorities of Ukraine, fund 5097, description 1, case 590, pages 20–48.

11. Sukhomlinsky V. O. *Rozmova z molodym dyrektorem* [Conversation with the young director]. Kyiv.

12. Sukhomlinsky, V. O. *Slovo do batkiv*. [Note to parents] / V. O. Sukhomlinsky // *Selekted works*: [in 5 volumes]. Kyiv.

13. Sukhomlinsky, V. O. (1977). *Sto pored uchytel'ev*. [One hundred advices for a teacher] / V. O. Sukhomlinsky // *Selekted works*: [in 5 volumes]. Kyiv.

14. Feldshtein, D. I. (1996). *Psichologiya razvivayushcheyisia lichnosti*. [Psychology of the developing person]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БОРОВА Валентина Євгенівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука».

Наукові інтереси: виховання культури мовлення та педагогічне коригування звукової культури мовлення у дітей дошкільного віку.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BOROVA Valentyna Yevgenivna – Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Elementary & Preschool Education of Private Higher Educational Establishment «Academician Stepan Demianchuk International University of Economics & Humanities».

Circle of scientific interests: speech culture development and pedagogical correction of speech sound culture of the preschool age children.

*Дата надходження рукопису 12. 09. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор О. М. Ткаченко*